

VARICES

VARICES o VARIUS, pres del ll. *varix*, -*icis*, id. □ 1.^a doc.: *varis* m., Lab. 1840.

«*Variça*: inflorescència permanent d'alguna vena», Fontserè (CiFiNat., p. 234). DOrt.: «*variça*, -*ices*». Molt més sovint usat en plural, ço que explica i justifica la forma catalana en -*ces*. En els anys 1920-30 se sentia sempre *borisès*, i recordo que llavors només un o dos cops vaig oír *varius*, a alguna persona de preocupacions «puristes».

La gent d'edat hem continuat dient-ho d'aquella manera, com ja ilustra l'excel·lent poeta del fi humor ciutadà: «mai no es banyava al mar, per mor de les *varices*, / i duia, pel cap baix, quatre o cinc dents postisses / ---», Joan Oliver (*La Dama ambivalent*, «El Món», 3-VI-83, p. 24). Però en els anys 1950-70 ho he sentit sempre en la forma *varius*, a moltes persones, entre elles de ben poc puristes, i també a algun bon metge. Com que l'adaptació al model de *perdiu*, *Beatriu*, *emperadriu*, *Feliu* etc. és força natural, potser s'haurà de respectar aquesta decisió de l'ús.

DERIV.: *Varicós* [Lab. 1840]. *Varicosi*. *Varicella* (DOrt.), cf. fr. *varicelle* [1812], angl. *varicella* [1771], cast. *varicela* [1884]: sembla degut a un malentès d'un ll. modern *varicella* 'variça petita', que es va pendre per un diminutiu de *variola* 'verola'. *Divaricar*, -*icat*, -*icació*.

CPT.: *Varicocele* [DOrt.].

Variejar, *varietat*, V. *vari* *Varinal*, V. *verinal* *Variós*, *variola*, *variolar*, *variolari*, *variolita*, *variolític*, *variolítzar*, -*ació*, *varioloide*, *variolós*, V. *vari* *Variscita*, derivat de *Variscia*, nom llatí del Vogtland, regió alemanya que en produeix el mineral.

Variu, V. *varices* *Varó*, *varonil*, V. *baró* *Varquera*, V. *avarca* *Varvassor*, V. *vassall*

VAS, del ll. vg. *vasum*, ll. *vas*, -*is*, 'recipient, vas, atuell'. □ 1.ª doc.: fi S. XIII.

En el sentit etimològic, genèric, de 'recipient (per a líquid etc.)' ja n'hi ha algun cas en Llull; el *DAG*. en dóna cites d'invs. des de 1467 fins al S. XVIII: «Un frare --- acordà --- que isqués del monestir, e que se'n anàs al herm a fer vida solitària; e axí con se'n anave al herm fo prop de una font, de la aygua de la qual font umplí un *vas* que portava --- e'l volc posar en terra: vessà-s tota l'aygua que era en lo *vas*, e --- ab gran fellonia, trencà lo *vas*», *Eiximplis* (recull Ag., § 352, 1, 322, 4): s'entén un recipient com gerra o garrafa, no pas un got, com ho entenem avui. En aquest sentit modern, fins avui resta molt popular *got*, però a Bna. se li prefereix *vas*, i això en el darrer segle s'ha propagat tant que amb aquest valor se sent fins a l'extrem NO. (Tor de V. Ferrera, 1932). «--- *Vasa argentea*; *vasos* nous: *vasa nova*; ---», OPou; «qualsevol *vas* per a beure: *vasa potoria*»; «quartariu: lo qui pren *vas* en que caben quatre mesures», id. (*ThPu.*, 186, 286, 112).

Accs. secundàries. Llavors ja aplicat també als fisiològics: «pericardíus és per guardar que ninguna cosa pugui tocar lo cor: té principi dels *vasos* qui hixen del

cor» (ibid., 289). Acc. nàutica: els *vasos* són 'dues fustes que se superposen als dos costats de la boca de la talla perquè el llibant no s'encalli', en les barques dels pescadors de StPolM (1932).

Des del principi una de les accs. més conegudes fou la de 'sepulcre', ja freqüent en Llull: «meraveylla se pot hom donar --- de les gents per què fan *vasos* ans que muyren, car no saben si morran en aquella vila hon fan los *vasos*», «si tu, Amat, muries, yo hiria plorar a ton *vas*» (*Merav.* IV, 239; *Blanq.* II, 152.22; també *Gentil*, 247-8). «Els amics qui seguexen hom entrà al *vas*», *VidesR*, f° 260 (trad. «qui tantum usque ad monumentum secum pergentes», 817.17); Cerverí de Girona per parlar d'un poeta que ja és mort diu que jau en el *vas* («Palaol, qu'e'l *vas* jay»); i hi fa un joc de mots amb *vas* del verb *anar*: «adés te'n *vas*, / si tot te dorms, al *vas*», 46/60.40 (19/85.4). Reixac (*Q.*, 27.29).

«Un *vas* que li és atorgat --- en la claustra» Bna. a. 1433 (més cita II, 775a34), CaCandi (*Misc. Hi. Cat.* II, 195); «qui haver vol / d'elles costol / quant és malalt, / farà bon salt / del lit al *vas*: / mostrant solàs / --- / de molts picats / l'embotiran / --- / fer-l'ha morir / sols l'embotir», JRoig (*Spill*, v. 8089); «acostaren-se tots a la tomba o *vas*, hon los 4 cavallers staven, cascú en sa caxa, molt closes e empeguntades», JoMartorell (Ag. I, 229). Seguí essent molt usat com a nom solemne i tradicional durant els segles baixos, fins a princ. S. XIX: en les sepultures més antigues del Cementiri Vell de Bna. i de les grans esglésies i catedrals, se'n poden veure encara alguns, de c. 1800, amb llegendes com «*Vas* de Joseph Bonaplata».

En llatí era *vas*, -*is*, en la llengua clàssica, de gènere neutre, amb plural *vasa*; però com que aquest, en genitiu era *vasorum*, s'hi desenrotllà una variant *vasum*, que efectivament es troba en llatí arcaic (Cató, Plaute) i en algun text de baixa època. D'aquesta forma provenen les de les llengües romàniques; en les quals s'ha conservat, amb caràcter hereditari, en totes, llevat del francès.

Una variant de gran interès és *baso* 'rusc d'abelles', que s'ha conservat com a nom d'això a tot el Nord valencià. Ja l'ibero-romà Columella anomenava *vasa* les cases de les abelles. A tort havia cregut jo que pogués ser un intrús castellà o aragonès. És ben segur que es tracta d'un mossarabisme, que té vigència general en tota la zona dels Ports, Maestrat i PnaCast.; pron. *bázo* com -s- sonora, i amb b bilabial allà on es distingeix *v* de *b*. Tant aquests dos detalls consonàntics com el manteniment de la -o, són normals segons la fonètica del mossàrab. Ben argumentat i documentat per GColon, en docs. de 1242, 1414 i 1553 (*ZRPb.* LXXVIII, 91-92): pl. *basos* c. 1400 (id. *BSCC* xxxiv, 1958, 301; *RPh.* LXXVI, 287), que en això amb raó ens desenganyà a tots; i ja assenyalat per Moll (*AORBB* IV, 1931, 111).

No pensem, doncs, en castellanisme. S'hi pot ategir molta més doc.: «per moble, *basos*, porcs, vaques parideres ---» a. 1463 (Traver, *Antigs. CastPna.*, p. 90); «dos *basos* d'abelles, e moble» en el L. de Valúes